

*Н. В. ГОНЧАРОВА, викл.
(Київський національний економічний університет)*

ОСНОВНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА І ЇЇ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 8, с. 40–42

Державна політика розвитку малого підприємництва є частиною загальної економічної та соціальної політики України і визначає основні принципи, напрями й форми економічного та адміністративно-правового впливу, які передбачаються урядом у сфері малого бізнесу. Мета державної політики — створити сприятливі умови для розвитку малого підприємництва. Основні завдання політики держави полягають у забезпеченні:

- належних форм та засобів державного регулювання розвитку малого підприємництва;
- виборі пріоритетних напрямів та забезпеченні адресності підтримки суб'єктів малого підприємництва;
- сприянні самоорганізації малого бізнесу.

Суть же державної політики полягає у виборі форм та напрямів державної підтримки малого підприємництва. Розглянемо основні організаційно-правові форми державної підтримки.

1. Законодавчо-адміністративна форма:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері малого підприємництва;
- впровадження справді доступної, простої системи оподаткування, обліку та звітності, розрахованої на середній рівень економічної та юридичної підготовки працівника;
- створення спрощеної системи банкрутства, ліквідації, передавання та санації підприємств малого бізнесу;
- забезпечення взаємодії малого підприємництва з місцевою владою, захист від недобросовісної конкуренції та кримінального контролю;
- припинення несанкціонованого відомчого втручання в діяльність об'єктів малого підприємництва.

2. Соціально-політична форма:

- формування інфраструктури державної підтримки та розвитку малого підприємництва;

- створення сприятливих умов використання суб'єктами малого підприємництва державних матеріально-технічних, інформаційних та науково-технічних ресурсів;
- захист інтересів малого підприємництва за допомогою державних, політичних та громадських організацій, що сприяють розвитку його легітимних форм;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для малого підприємництва;
- створення сприятливих умов для залучення у підприємницьку діяльність соціально незахищених категорій населення;
- залучення малого підприємництва до розробки державних соціальних та інноваційних програм;
- формування культури малого підприємництва.

3. У сфері економічної політики основними напрямками підтримки малого підприємництва можна вважати забезпечення різних форм фінансової підтримки (пряме фінансування, кредитування, надання гарантій тощо).

З отриманням Україною незалежності і прийняттям законів України “Про підприємництво”, “Про господарські товариства”, “Про інвестиційну діяльність” у державі було не тільки визначено правові засади, а й закладено інституціональну основу розвитку підприємництва. При цьому надання державним підприємствам усіх прав та статусу суб'єктів підприємництва супроводжувалось виділенням малого підприємництва саме в окремий сектор економічної діяльності.

Свідченням цього було прийняття в лютому 1992 р. Закону України “Про оподаткування доходів підприємств і організацій”, який визначив пільги малим підприємствам у промисловості, сільському господарстві та будівництві. Так, протягом першого року ці підприємства сплачували

податок з доходу в розмірі 25 %, протягом другого року — 50 % загальної ставки за умови, що кошти були спрямовані на будівництво, оновлення й освоєння нової техніки, а також формування статутного фонду. Позитивним у створенні умов для розвитку підприємництва, малого бізнесу стало також прийняття в березні того ж року Закону України “Про іноземні інвестиції”, який встановив значні пільги щодо оподаткування для підприємств з іноземними інвестиціями (50 % діючих в Україні податкових ставок), митному, валютному регулюванню тощо.

Водночас дедалі помітнішими стають негативні чинники, пов’язані як з певними помилками у визначенні пріоритетів та конкретних норм правового регулювання, так і з об’єктивними обставинами, зумовленими загальними закономірностями процесів трансформації соціально-економічного середовища при переході до ринкової економіки.

Тому можна зрозуміти об’єктивну необхідність внесення змін у чинне законодавство з правового регулювання діяльності на засадах малого підприємства, які були започатковані наприкінці 1992 р. Основна спрямованість цих змін була на зменшення обсягу податкових пільг для малих підприємств. Правовою підставою для цього стали Декрети Кабінету Міністрів України “Про податок на прибуток підприємств і організацій” та “Про режим іноземного інвестування”, а також прийняття Закону України “Про державний бюджет України на 1994 рік”, згідно з яким для малих підприємств не передбачалося пільг на поточний рік. З 1 січня 1995 р. було введено в дію Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”, згідно з яким також не передбачалося пільгового оподаткування малих підприємств і були значно скорочені пільги для всіх суб’єктів підприємницької діяльності. У квітні 1997 р. було остаточно скасовано податкові пільги для підприємств з іноземними інвестиціями (а до цієї категорії поряд з “гігантами” — торгово-фінансовими концернами типу “ЕСУ” та “Ітери” зараховувалась і значна кількість малих підприємств). Зазначені зміни не можна оцінити однозначно. Поряд з безумовними моментами, пов’язаними із зменшенням підґрунтя для можливих зловживань, виявляються й певні негативні. Так, ці зміни значно послабили ділову активність у сфері малого підприємництва, призвели до гальмування темпів збільшення кількості діючих малих підприємств, а також новоутворюваних. Скасування податкових пільг для підприємств з іноземними інвестиціями завдало суттєвої шкоди іміджу держави на світовій арені.

Правильна оцінка зазначених обставин послужила основою для переходу до цілеспрямованої політики державної підтримки малого підприємства в Україні. Це було започатковано прийняттям Указу Президента України “Про реформування системи державної підтримки підприємства” від 15 березня 1995 р. № 226. Першим кроком у реалізації положень цього Указу можна вважати затвердження Кабінетом Міністрів Концепції державної політики розвитку малого підприємства, яка визначила стратегічні напрями державної підтримки та регулювання малого бізнесу. На основі Концепції з метою подальшого забезпечення державної підтримки малого підприємства Кабінет Міністрів України постановою № 86 від 29 січня 1997 р. затвердив Програму розвитку малого підприємства в Україні на 1991–1998 рр. У ній було передбачено здійснення цілого комплексу конкретних заходів з формування правової бази малого підприємства, удосконалення фінансово-кредитної підтримки, забезпечення матеріально-технічних та інноваційних умов розвитку малих підприємств, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб’єктів малого підприємства, інформаційного та кадрового забезпечення бізнесу.

Зокрема, основними напрямками державної підтримки малого підприємства було визначено:

- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємства, організацію державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб’єктів малого підприємства;
- встановлення системи пільг для суб’єктів малого підприємства;
- запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;
- забезпечення державної та недержавної фінансово-кредитної підтримки малого підприємства;
- залучення суб’єктів малого підприємства до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

Значну увагу держава приділяє формуванню інфраструктури малого підприємства. Державна підтримка в цій сфері здійснюється шляхом створення та забезпечення діяльності мережі спеціалізованих консультативних організацій (бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо).

Відповідно до Указу Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємства” від

3 липня 1998 р. № 727/98 були частково поновлені пільги та покращені умови фінансової діяльності малих підприємств.

Зазначені засади державної політики підтримки малого підприємництва були закріплені з прийняттям восени 2000 року Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”.

Крім визначення основних засад державної політики в цей період було здійснено багато конкретних заходів з їх реалізації. Так, важливим кроком було прийняття низки нормативних актів щодо ліцензування та патентування окремих видів підприємництва, створення єдиної вертикальної структури органів ліцензування.

З метою здійснення державної політики у підприємницькій діяльності, у тому числі в малому бізнесі, Указом Президента України від 29 липня 1997 р. № 737/97 було створено Державний комітет з питань розвитку підприємництва і визначено його завдання щодо підтримки підприємництва.

У грудні 1997 р. Верховна Рада України прийняла зміни та доповнення до Закону України “Про підприємництво”, де було встановлено єдиний перелік видів підприємницької діяльності, що підлягають ліцензуванню, їх кількість скорочено зі 112 до 41. Спрощено та впорядковано державну реєстрацію і післяреєстраційні процедури. Встановлено, що у видачі ліцензії може бути відмовлено тільки в разі виявлення недостовірних даних у поданих заявником документах, а також у разі неможливості здійснення заявником певного виду діяльності відповідно до ліцензійних умов. Державна реєстрація підприємницької діяльності здійснюється протягом не більше п'яти робочих днів. З метою зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність Указом Президента України “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності” від 3 лютого 1998 р. № 79/98 визнано за необхідне здійснити дерегулювання — сукупність заходів, спрямованих на усунення правових, адміністративних, економічних та організаційних перешкод у розвитку підприємництва. Деретулювання потрібне для спрощення контролю за діяльністю підприємств, скорочення витрат підприємницької діяльності, пов'язаних з виконанням нормативно-правових актів, визначення відповідальності органів державної влади, їх посадових осіб за прийняття незаконних рішень або дій, що призвели до заподіяння шкоди суб'єктам підприємницької діяльності, порушення їх прав, встановлених законодавством. Забезпечення реалізації заходів дерегулювання підприємницької діяльності покла-

дено на Державний комітет з питань розвитку підприємництва.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що нині більшість вимог щодо розв'язання проблем правового регулювання малого підприємництва, які були сформульовані в Концепції державної політики розвитку малого підприємництва та пропозиціях фахівців, формально виконано. Водночас безпрецедентне за кількістю прийнятих органами влади рішень (а за оцінками автора нині у сфері правового регулювання малого підприємництва діє кілька десятків законодавчих та підзаконних нормативних актів) ще далеко не вирішило всіх питань забезпечення його розвитку. Крім згаданих потребують вирішення питання виконавчої дисципліни щодо прийнятих рішень, а також питання фінансової підтримки розвитку підприємництва.

Література

1. Закон України “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. № 698-ХІШ // ВВР України. — 1991. — № 14.
2. Варналій З. С. Законодавче забезпечення розвитку підприємництва в Україні: проблеми та перспективи // Підприємництво і право: 36. наук. пр. — К.: Ін-т приват. права і підприємництва АПРН України, 1998.
3. Варналій З. С. Мале підприємництво. Основи теорії і практики. — К.: Знання, 2001.
4. Виноградська А. Розвиток малого підприємництва // Економіка України. — 1999. — № 2. — С. 37.
5. Дьяков Ю. Ще раз про малий бізнес // Економіка України. — 2000. — № 7. — С. 47–50.
6. Ключко Ю., Черняк Т. Проблеми малого бізнесу в Україні // Економіка України. — 1998. — № 1.
7. Куликов В., Латышева Г., Николаев А. Образование финансово-промышленных групп (необходимость, цели и механизмы) // Рос. экон. журн. — 1994. — № 1. — С. 16–44.
8. Льюис Р. Деловые культуры в международном бизнесе. — М.: Дело, 1999.
9. Майбурд Е. Вступление к истории экономической мысли. — М.: Дело, 1996.
10. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стенли Л. Экономика: принципы, проблемы, политика: Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Республика, 1992. — Т. 2.
11. Предпринимательство в конце XX века / А. А. Дынкин, А. Р. Стерлий, А. Р. Тулин и др. — М.: Наука, 1992.
12. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Соцэкгиз, 1962. — С. 332.
13. Шумпетер И. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). — М.: Прогресс, 1982.